

gaudium, quo quisque non sua solus, sed et singulorum aliorum beatitudine gaudebit, eritque beatus non semel, sed centies millies. *Secundo*, describit delectationem quam Beati percipient ex visione Dei. *Tertio*, ob oculos ponit plenissimam eorum pacem et suavitatem. *Quarto*, cap. LXIV, exaggerat possessionem immensi boni, quod est ipse Deus. *Quinto*, affert pulchritudinis, sanitatis, sapientiae, melodiae, honoris, divitarum et omnium honorum, quae hic vel gustare, vel concipere possumus, copiam et affluentiam. « In caelo, inquit, est quicquid amatis, quicquid desideratis. Si delectet pulchritudo, fulgebunt iusti sicut sol; si velocitas aut fortitudo, erunt similes angelis Dei; si longa et salubris vita, ibi est sana aeternitas, et aeterna sanitas; si satietas, satiabuntur cum apparuerit gloria Domini; si ebrietas, inebriabuntur ab ubertate domus Dei; si melodia, ibi angeli sine fine concinunt Deo; si quaelibet mundi voluptas, torrente deitatis suae potabit eos Dominus; si sapientia, omnes erunt docibiles Deo; si concordia, cibus erit illis voluntas Dei; si potestas, introibunt in potentias Domini, et omnipotentes erunt suae voluntatis, uti Deus suae: nam sicut poterit Deus quod volet per seipsum, ita poterit illi quod volet per illum; si honor et divitiae, Deus servos suos bonos et fideles super multa constituet; si vera securitas, certe ita certi

erunt nusquam illud bonum sibi defuturum, sicut certi erunt nec se sua sponte illud amissuros, nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis invidis ablaturum. » Ex quibus omnibus recte infert S. Gregorius, hom. 33 in *Evangel.*: « Ad magna, inquit, premia perveniri non potest nisi per magnos labores. Unde et Paulus egregius praedicator dicebat: Non coronabitur nisi qui legitime certaverit. Delectet igitur mentem magnitudo praemiorum, sed non deterreat certamen laborum. » Tempus enim praesens, ut quidam Sanctorum ait, est laboris et poenitentiae: futurum vero erit quietis et laetificae.

18. *QUE ENIM VIDENTUR, TEMPORALIA SUNT; QUE AUTEM NON VIDENTUR, AETERNA SUNT.* — Praeclare S. Augustinus in *Sententis*, num. 270: « Inter temporalia, ait, atque aeterna hoc interest, quod temporalia plus diligantur antequam habeantur, vilescent autem cum advenerint. Non enim satiat animum, nisi incorruptibilis gaudii vera et certa aeternitas. Aeternum vero ardentius diligitur adeptum quam desideratum. Nemo enim plus de illo aestimat quam de se habet, ut fiat vilis quia speratum est amplius. Sed tanta est ibi excellentia, ut multo plus adeptura sit charitas, quam vel fides creditit, vel spes desideravit. » Vide S. Gregorium, homil. 36 in *Evangel.*, initio, ubi idem discrimen inter voluptates carnales et spirituales assignat fusiusque pertractat.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, pergit inculcare futuram gloriam, ad eamque ex hoc exiit et tabernaculo suspirat, optans peregrinari a corpore, et praesens esse ad Dominum.

Secundo, vers. 9, ostendit se contendere, non ut hominibus, sed ut uni Christo, utpote non iudicaturus, per omnia placeat.

Tertio, vers. 14, docet se ad hoc urgeri charitate Christi, qui sua morte nos reconciliavit; itaque se jam neminem nosse secundum carnem, sed tantum si qua in Christo nova creatura.

Quarto, vers. 18, profertur se esse ministrum et legatum Christi, ac pro Christo obsecrat ut reconcilietur Deo.

1. Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, aeternam in caelis. 2. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quae de caelo est, superindui cupientes: 3. si tamen vestiti, non nudi inveniamur. 4. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati: eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeat quod mortale est, a vita. 5. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritus. 6. Audentes igitur semper, scientes quoniam, dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino: 7. (per fidem enim ambulamus, et non per speciem). 8. Audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et praesentes esse ad Dominum. 9. Et ideo contendimus sive absentes, sive praesentes placere illi. 10. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis,

prout gessit, sive bonum, sive malum. 11. Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse. 12. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriam pro nobis: ut habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, et non in corde. 13. Sive enim mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis. 14. Charitas enim Christi urget nos: astimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. 15. Et pro omnibus mortuus est Christus: ut, et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. 16. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. 17. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt omnia nova. 18. Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis. 19. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconciliationis. 20. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. 21. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso.

1. *SCIMUS ENIM, QUONIAM SI TERRESTRIS DOMUS* (id est scimus, si corpus mortale, in quo brevi tempore quasi in tabernaculo, hoc enim Graecum *σκῆνη* significat, tanquam peregrini et viatores moramur) *DISSOLVATUR, QUOD DOMUS* (et, ut Syrus, *aedificium*, puta firmum atque stabile) *HABEMUS NON MANUFACTAM*, — puta gloriam animae et vitam aeternam. Ita Photius, Anselmus, S. Thomas, Lyranus, et ita respondet versui 6 et 8, ubi ait: « Audemus peregrinari, et praesentes esse ad Dominum. » Unde ex hoc sensu et Patrum explicatione, et certius ex vers. 8, contra Tertullianum, Graecos, Armenos, Lutherum, Calvinum evincitur beatitudo animarum statim a morte, nec eas dormire sub altari usque ad resurrectionem.

Secundo et aptius: « *Domum*, » id est corpus resurrectione glorificatum, « *habemus*, » id est habebimus certo in resurrectione; et hoc magis respondet versui 4 et cap. praeced.; excitat enim Apostolus ad mortificationis et passionis corporalis tolerantiam per spem resurrectionis, in qua recipiemus corpus gloriosum. Sic I Cor. xv, dicit: « *Seminatur*, » scilicet corpus, « *in ignobilitate*, » surget in gloria, » id est gloriosum; et tale corpus propria domus est animae beate, sicut corpus mortale domus est animae hie viventis et patientis. Ita S. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, S. Ambrosius.

Dices: Ipsa gloria, in quam intrat anima beata, dici potest animae domus: sic enim dicit Christus: « *Intra in gaudium Domini tui*. » Respondeo, dicit, « *Intra in gaudium*, » non quasi gaudium sit domus in quam intratur, ut volunt aliqui; sed gaudium metonymice dicitur locus ipse gaudii, q. d. Intra in nuptias caelestes, intra in caelum, ubi locus est gaudio plerumque plenissimum et eternum: minus enim recte ipsa gloria, vel gaudium dicitur domus, in quam intrabunt Beati.

Moraliter Chrysostomus, hom. 5 in epist. ad *Hebraeos*: Eadem, inquit, facilitate corpus exuere debemus qua vestem, uti Joseph pallium reliquit *Aegyptio*; et B. Aloysius Gonzaga moriturus ita de morte sua loquebatur, quasi de una domo tantum in aliam migraret.

2. *NAM ET IN HOC INGENMISCIMUS, HABITATIONEM* *NOSTRAM, QUAE DE CAELO EST, SUPERINDUI CUPIENTES*, — id est, ut Syrus, ad hoc gemimus et suspiramus, scilicet ut domus haec terrestris et misera, id est corpus hoc mortale, dissolvatur, et habitationem, id est domum nostram, quae de caelo est, corpus videlicet beatum et gloriosum, superinduamus, ut sequitur. *Secundo* et melius: propter hoc, scilicet mortem et dissolutionem, quae intervenire debet, ut a vita hac transeamus ad aeternam, ingemiscimus: nam mors haec contra naturam est; optaremus enim superindui gloria, non spoliari vita, ut sequitur vers. 4. Hic sensus magis constabit ex vers. seq. Unde S. Gregorius, lib. XXXI *Moral.*, cap. xxvi: « Ecce, inquit, Paulus et mori desiderat, et tamen carne exspoliari formidat. Cur hoc? quia, victi victoria in perpetuum laetificat, ipsa nihilominus ad praesens poena perturbat. Sicut enim vir fortis cum vicino jam belli certamine armis accingitur, et palpat et festinat; tremat et saevit; quasi pavere per pallorem cernitur, sed per iram vehementer urgetur: ita vir sanctus cum passioni se propinquare conspiciat, et naturae suae infirmitate concutitur, et spei suae soliditate roboratur; et de vicina morte trepidat, et tamen quod moriendo verius vivat, exultat. Ad regnum quippe non potest nisi interposita morte transire: et idcirco confidendo quasi ambigit, et quasi ambigendo confidit; et gaudens metuit, et metuens gaudet (1). »

(1) Allibet vers. 2 et 3 sic interpretatur: Haec speramus.

Corpus est domus animae beate

Sancti mortem desiderant et formidant.

Dices : Quomodo metaphora domus et habitationis congruit cum veste superinduitur? Respondeo: Apostolus duas hic metaphoras coniungit : una petitur a domo, secunda a veste. Solent enim Hebræi, quos hic imitatur D. Paulus, multas metaphoras simul implicare et convolvere. Id videre est tum in Prophetis, tum in Psalmis, tum in parabolis Christi.

3. SI TAMEN VESTITI, NON NUDI INVENIAMUR. — Pro vestiti nonnulli legunt *exspoliati* : facili enim lapsus est Græci in α , ut pro $\epsilon\delta\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, scribatur $\epsilon\delta\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$: itaque legit Augustinus et ex eo Beda hic, Ambrosius, Tertullianus et Paulinus mox citandi, sique explicat Augustinus, q. d. Supervestiuntur celestis gloria, si quidem exspoliati hoc corpore, Christum fuerimus induti, eoque vestiti.

Nota : Distinguit hic tria Apostolus, primo, esse nudos et exspoliatos; secundo, esse indutos; tertio, superindui, ut clarus patet ex Græco : sicut enim vers. preced. gloriam cœlestem vocavit domum et habitationem, sic etiam hic eandem alia metaphora vestem vocat. Jam locum hunc sic explicat aliqui, q. d. Cupimus superindui celestem habitationem, scilicet corpus cœlestis et incorruptibile, sic tamen ut cum immortalitate gloria quoque donemur, gloriaque non nudi, sed vestiti inveniamur. Nam, ut ait Apostolus, I Cor.

Dammati licet corporis habitari, erunt tamen sine veste.

Id hic nudi, vestiti et supervestiti?

vehementer tamen opto, ut statim ex hac vita, vitato sepulchro, ingrediar cœlestem domum (nam cum tempus secundi adventus ignotum esset, Christum iterum venturum vivo Apostolo, haud erat impossibile), si tamen inventus fuero dignus qui induar, nec nudus relinquar. Rosenmullerus : Si quidem induti non nudi, seu sine corpore, erimus.

laque beatur, « sed supervestiri; » videtur potius, ut recte notavit Tertullianus, lib. De Resurrex. carnis, cap. XII, nudos et exspoliatos nos vocare, cum mortui sumus, et anima corpore spoliata est; ac consequenter vestitos, cum anima corpore est conjuncta, illudque quasi vestem induit; superindutos vero, vel supervestitos, cum corpus gloria cœlesti quasi veste induitur et oratur; ut, sicut anima corpore, ita corpus gloria vestitur; sic enim anima corpore vestitur, sed gloria supervestitur et superinduitur. Cupimus ergo ea superindui, si « tamen vestiti, non nudi inveniamur. »

Ubi nota secundo : Vox si aliquid peculiare exigit, non commune omnibus electis, sed aliquibus proprium, videlicet iis, qui in fine mundi vivi, et corpore vestiti inveniuntur; sique vivi, vel ita moriantes, ut modo resurgant, videanturque non esse mortui sed vivi, supervestientur immortalitate. Sensus itaque est, ut recte Cajetanus, q. d. Nobis contingit non dissolvi, non mori, quod naturaliter abhorremus, et propter quod gemimus, sed gloria superindui, quod tanloquere cupimus, si inveniamur in fine mundi residui, nondumque mortui, sed vestiti corpore, non eo nudati, ut non, vel non nisi brevissimo tempore, moriamur, sed transeamus ex hac vita ad æternam. Patet ex sequentibus.

4. NAM ET QUI SENS IN HOC TABERNACULO CORPORIS SCILICET, ICHTHYSICUS CRATATI (scilicet, ut Syrus, ab ejus corporis) onas et pondus; ita tamen, ut cum S. Gregorio Nazianzeno dicamus : « Domine, aufer a me tunicam hanc ita gravem (corpus scilicet terrestre, ponderosum, ærumnosum), sed et da mihi leviozem, eo quod nolimus exspoliari. — Græce $\epsilon\delta\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, $\epsilon\kappa\alpha\iota$, scilicet corpore, sed $\epsilon\delta\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, $\epsilon\kappa\alpha\iota$, scilicet gloria; si tamen $\epsilon\delta\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, id est vestiti carne et corpore, non ea nudati per mortem inveniamur. Apostolus enim ita loqui solet de resurrectione et die iudicii, quasi ea instet, et quasi eam ipse cum aliis tunc viventibus sit visurus. Unde I Thessal. IV, vers. ultim. : « Deinde, inquit, nos qui vivimus, qui reliquamur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. » De quo ibi.

EO QUOD NOLIMUS EXSOLIARI, — corpore scilicet. Erravit ergo Plato, qui $\epsilon\kappa\alpha\iota$, id est corpus, quasi $\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, id est sepulchrum, dici putavit, et ex illo Origenes, qui animas ob peccata in corpore hoc quasi carcere detrusas censuit : quis enim non cuperet suo carcere spoliari? anima autem non eipet corpore spoliari; est ergo corpus anime amicum, socium et compar, animaque corpus expetit, sicut forma materiam et contra. Videtur ergo Platonis et Platoniorum, quorum schola florabant Corinthi, errorem hunc perstringere hic Apostolus.

UT ABSORBEATUR QUOD MORTALE EST, A VITA, — mortalitas ab immortalitate.

An illi loquuntur, ut cum S. Gregorio Nazianzeno dicamus : « Domine, aufer a me tunicam hanc ita gravem (corpus scilicet terrestre, ponderosum, ærumnosum), sed et da mihi leviozem, eo quod nolimus exspoliari. — Græce $\epsilon\delta\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, $\epsilon\kappa\alpha\iota$, scilicet corpore, sed $\epsilon\delta\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, $\epsilon\kappa\alpha\iota$, scilicet gloria; si tamen $\epsilon\delta\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, id est vestiti carne et corpore, non ea nudati per mortem inveniamur. Apostolus enim ita loqui solet de resurrectione et die iudicii, quasi ea instet, et quasi eam ipse cum aliis tunc viventibus sit visurus. Unde I Thessal. IV, vers. ultim. : « Deinde, inquit, nos qui vivimus, qui reliquamur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. » De quo ibi.

Errat Platoniorum de sepulchro.

5. QUI AUTEM EFFICIT NOS IN HOC IPSUM, DEUS. — Græce $\epsilon\delta\iota\ \kappa\alpha\tau\epsilon\upsilon\alpha\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha\varsigma$, qui operatus est, perfecit, formavit nos, scilicet « qui primo, creavit nos in hoc ipsum, » scilicet ad hanc beatitudinem et vitam immortalam, Deus est. Secundo, qui eterno suo decreto paravit et destinavit nos ad eandem illam beatitudinem, idem Deus est. Tertio et optime, qui per suam gratiam voluntatem, intellectum, et huncque hominem nostrum ita format, præparat, componit, quique facit nos ita vivere, ut digni simus, qui hac immortalitate beemur, ille idem est Deus. ita Ambrosius.

QUI DEDIT NOBIS PIGNUS SPIRITUS, — id est, ut Ambrosius legit, Spiritum, q. d. Non dedit nobis Deus pignus auri vel argenti, id est aurum vel argentum in pignus, sed dedit nobis Spiritum Sanctum, cum ejus charitatem, virtutes et sanctitatis spiritum, quo fiducialiter Deum Patrem invocamus, clamantes quasi filii, Abba Pater, nobis infudit. Hic enim Spiritus pignus est future gloriæ et hereditatis nostræ cœlestis : ad hoc enim dedit nobis Deus hunc Spiritum, ut per illum, quasi pignus et arrham, certos nos faceret de futura hereditate, si pergamus quasi morigeri filii Deum Patrem invocare, illicque obedire, ejusque Spiritum quasi pignus retinere et conservare.

6. AUDENTES, — $\theta\alpha\zeta\epsilon\iota\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, confidentes, id est audemus, confidimus, audacter et fidenter pericula et mortem pro Christo et Evangelio suscipimus, imo optamus. Ita Theophylactus. Hebræi enim participium præsens usurpant pro indicativo, juxta Can. 29.

IGITUR. — Quia scilicet hanc gloriam et vitam æternam quasi hereditatem speramus, ejusque pignus Spiritum Sanctum accepimus : ideo audemus quævis ardua et agere et pati.

SCIENTES QUONIAM, DUM SUMUS IN CORPORE, PERGRINAMUR A DOMINO. — Hoc est, quando sumus in hoc corpore, tamen a Domino Dei Patris nostri conspectu et hereditate elongati et absentes, quasi peregre in terra aliena, scilicet in vita hac et corpore mortali, versamur, q. d. Hic peregrini sumus, quia conscripti sumus civis cœli et hæredes Dei; festinamus ergo ex peregrinatione hac tendere, et consequi patriam nostram cœlestem. Deique Patris nostri hereditatem adire : unde audacter in pericula et necem ruimus, eaque quasi viam in cœlum invadimus. Secundo, per metalepsin, peregrinamur, id est absentes sumus, a Domino (de quo vers. 9); festinamus ergo, et peroptamus illi presentes esse.

Unde S. Bernardus, tract. De Præcepto et Dispens. cap. XXVII : « Illa, inquit, circa corpus occupatio quid est, nisi a Deo quædam absentatio? et absentatio quid, nisi peregrinatio? Et peregrinamur ergo a Domino, et in corpore peregrinamur, cujus nostra nimirum et intentio præpediatur arduis, et curis charitas fatigatur. »

7. PÆNITENTIAM ENIM AMBULAMUS, ET NON PER SPECIEM. — quia scilicet necdum ipsam speciem, id

est naturam et pulchritudinem Dei, in se contemplamur facie ad faciem. Ita Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius.

Peregram ergo hinc quis doceat videri Deum a Beatis non se solo per essentiam, sed per speciem mediam, quæ essentiam representat, sicut species coloris oculo impressa, oculo colore, qui in pariete est, representat : nec enim talem speciem hic intelligit Apostolus, sed speciem, quares in se coram clare spectatur; opponit enim speciem fidei, qua non spectamus, sed obscure credimus futura et absentia.

8. AUDEMUS AUTEM, — audemus, inquam; repetit enim et inculcat id quod dixit vers. 6 : « Audentes igitur. »

ET BONAM VOLUNTATEM HABEMUS (græce $\epsilon\delta\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, bene volumus; Syrus, proptamus; Chrysostomus verit, $\epsilon\pi\alpha\gamma\alpha\gamma\iota\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, omnibus votis cupimus) MAGIS (id est malentes) PERGRINARI A CORPORE, ET PRESENTES ESSE AD DOMINUM, — id est, eligentes potius abesse a corpore, ut liceat adesse Deo, ejusque præsentia, specie et facie perfrui.

Hinc probatur, animas a morte statim videre Deum : ideo enim ait nos malle peregrinari a corpore, ut presentes simus ad Dominum, vel, ut Græcum $\epsilon\delta\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$ $\pi\epsilon\pi\epsilon\iota\ \tau\omega\ \kappa\upsilon\tau\iota\omega\ \alpha\delta$ verbum proprie verit Erasmus et Vatablus, ut domi simus apud Dominum, quasi in patria Patri nostro cœlesti presentes : si enim peregrinantur et separati a corpore, domum ad Deum Patrem nostrum statim non veniremus, sed alibi in via hærendum nobis et peregrinandum esset, non desideraremus peregrinari a corpore, imo in eo, utpote loco naturali animæ, peregrinari mallems, quam alibi loco incognito : sed de Græco $\epsilon\delta\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$ plura vers. 9.

9. ET IDEO CONTENTIDIMUS, — $\epsilon\pi\iota\sigma\tau\epsilon\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, certatim, omni studio, ministerio, conatu et nisu nostro contendimus, certamus et ambimus Deo placere, ut in hoc studio non patiamur nos a quoquam superari.

SIVE ABSENTES, SIVE PRESENTES, — Deo scilicet, et consequenter corpori, sed per antithesin : hoc enim ipso, quo sumus absentes Deo, presentes sumus corpori; et hoc ipso, quo presentes sumus Deo, absentes sumus a corpore, ut præcessit vers. 6 et 8.

Ubi nota : Græcum $\epsilon\delta\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$ proprie significat domi, in populo suo agere : $\delta\iota\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$ enim populum significat; hujus contrarium $\epsilon\delta\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$ significat foris, extra populi sui fines agere, sive peregrinari. Unde Vatablus et Erasmus vertunt, sive domi presentes, sive foris peregre agentes. Sed Apostolus paulo generalius hæc sumere videtur; tam enim in corpore quam apud Deum nos dicit $\epsilon\delta\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$ $\kappa\alpha\iota$ $\epsilon\delta\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$, non possumus autem proprie domi esse et in corpore existentes, et separati a corpore, Deoque presentes : sicut vicissim non possumus dici esse peregre, et in corpore, et apud Deum. Itaque $\epsilon\delta\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\alpha\mu\epsilon\upsilon\alpha$ sumit pro incolere, inhabitare, esse

presentem; *ἐκδησῶν* vero pro migrare, abire, absentem esse : dum enim corpus hoc presentes incolimus, abimus et absentes sumus a Domino ; et contra, dum cœlum incolimus presentes apud Dominum, tum abimus et absentes sumus a corpore. Unde Noster clare vertit, *sive absentes, sive presentes, scilicet sive a Deo, sive a corpore, ut p̄cessit.*

Verum nil obstat quominus *ἐκδησῶν* et *ἐκδησῶν* proprie capiat Apostolus pro domi esse, et peregre esse.

Pro quo nota : Apostolus, vers. 1, dixit nos duas habere domos, unam terrestrem, allam cœlestem, et utrobique nos esse domi, scilicet tam in corpore, quasi domo naturali, quam in cœlis apud Deum, quasi domo Dei gratuita, et gratis nobis data. Consequenter duplex est peregrinatio nostra, duobusque locis peregrinamur. Uno, cum in hoc corpore et exilio a patria cœlesti et Deo semoti quasi peregre agimus et vivimus. Secundo, cum a corpore quasi domo, separati per mortem, peregre in aliam regionem et orbem, in cœlum ad Deum concedimus. Hinc ergo Apostolus ait nos *ἐκδησῶν*, domi esse, et in corpore apud Deum; ac rursum, *ἐκδησῶν*, peregrinari, peregre agere, et in corpore, et apud Deum. Id patet ex verbis ipsi expressis Apostoli, vers. 6 et 8. Hoc vero, vers. 9, ubi simpliciter dicit, *ἐν τῷ σώματι, ἢ ἐκδησῶντες, sive domi agentes, sive peregre agentes*; licet non agat, nec exprimat τὸν ἐν corpore, vel apud Deum, refert se tamen ad illa eadem quasi jam premissa vers. 6 et 8, indeque hic eadem addenda et supplenda relinquunt, q. d. *Idco, sive absentes a Deo et corpori presentes, sive presentes Deo et a corpore absentes, id est ubicumque et in quocumque statu simus, contendimus placere Deo ut scilicet possimus presentes esse apud Dominum, ejusque presentia et facie perpetim frui : nisi enim Deo placeamus, nec hic corpori presentes et a Deo absentes tendere poterimus ad ejus presentiam; nec a corpore absentes et Deo presentes poterimus in ejus presentia permanere, eaque frui et beari : utrumque autem contendimus peregrare et perficere, dum sumus in hac vita: quia scilicet in hac vita per omnia conando Deo placere, tendimus ad ejus presentiam et visionem, ac secundo meremur, ut ejus presentia semel donati in eadem perpetuo maneamus : qui enim hic Deo placet, illic non displicebit, ait Ambrosius et Anselmus.*

Atii planius vertunt, *ἐκδησῶντες, ἢ ἐκδησῶντες, sive incolentes, sive migrantes* a corpore ad Dominum, q. d. Tota vita usque ad mortem et utrumque halitum, quo anima migrabit a corpore, Deo placere satagimus. Unde et Tertullianus, lib. De Resurrect. carn., cap. XIII, legit : *Et ideo gestimus sive peregrinantes, sive immorantes, placibiles illi esse.* Sed hic verba Apostoli generalia, et tam Deo quam corpori communia, ut dixi, restringunt ad solum corpus; prior

ergo sensus, quem dedi, genuinus videtur (1). 10. OMNES ENIM. — Vox enim dat causam precedentium, q. d. Contendimus placere Deo in omni opere nostro, ut in tribunali Christi, cui sistendi sumus, donemur gloria corporis, et beata Dei presentia (ut dixit vers. 8) ac visione; non autem ea privemur cum illis, qui Deo per opera mala displicuerunt.

NOS MANIFESTARI OPORTET (tum judici Christo, tum omnibus hominibus) ANTE TRIBUNAL CHRISTI, — ut quisque singulorum et bona et mala videat. Hinc patet Paulum quoque et Apostolos iudicandos esse, sed ita, ut simul ipsi apostolorum sint iudices, et condemnent eos qui sibi credere noluerunt, *Math. XIX, 28.*

UT REFERAT UNUSQUISQUE PROPRIA CORPORIS (scilicet gesta et facta) PROUT GESSIT — τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, secundum ea quæ fecit et gessit per corpus proprium; Vatablus, pro eorum, quæ fecit, portione, id est pro disparitate meritorum demeritorumque, disparem quisque gloriam recipiet, vel penam.

Nota : Quæ propria sunt corporis, sunt et anime propria; nam anima in hoc statu et vita nihil agit, nec agere potest sine corpore : adeo ut ad cogitationem et intellectionem ipsam corporali phantasmate indigeat; itaque propria corporis sunt, quæ anima proprie per corpus gerit et operatur (2).

Notat secundo Chrysostomus, dici « propria, » quia aliena et parentum merita in tribunali Christi filios non juvabunt, adeoque, ut ait *Ezech. cap. XIV, vers. 14 et 20*, Noe, Daniel et Job non liberabunt filios et filiam, sed tantum animas suas. Si tribunal hoc cogitarem, cum a sociis, a libidine, a fastu, a gula tentamur, facile omnia superarem, nulloque metu aut cupiditate a Dei lege et obedientia nos abduci paterem. Vide Chrysostomum in moral. homil. 10.

Hinc inferabant Pelagiani, infantes nullum habere peccatum, nec esse peccatum originale; quia Christus in judicio tantum examinabit peccata propria quæ quisque gessit in corpore; at qui infantes nihil gesserunt, nec genere poterunt quasi proprium: ergo peccatum non habent, quod Christus examinet et iudicet.

Respondet S. Augustinus, *epist. 107*, hanc Apostoli sententiam etiam ad infantes pertinere : peccatum enim originale habituale esse eis proprium et inherens; ipsum vero actuale Adami, ex quo propagatur in singulos ex Adamo nascentes po-

(1) Sensus Paulinae sententiæ hoc vers. hic est : Quomodo cumque sit, sive mox dederamur (quod quidem sitienter ampirimus) ex hoc corporis domicilio ad Dominum, sive (quod patimur magis quam optamus) ad iudicium Domini consuetudine detineamur in hoc corpore, omni enī agimus studio, ut et recte agendo probemur.

(2) Propria corporis, Græce τὰ ἑαυτοῦ ἔργα, id est ἔργα, in hac vita, seu actus hujus vite.

Propria corporis in hac vita sunt propria anime.

Altera merita non juvant.

Refertur enim Pelagius secunda sententia hoc loco in partem peccati originalis.

ecum originale habituale, licet Adamo fuerit proprium, id est, physice inherens (fuit enim esus pomi vetiti, quod comedit Adam), tamen et parvulis moraliter dici proprium, quia actus hic Adami ad eos pertinuit, censeturque eorum actus proprius fuisse, sique peccatum hoc gesserunt et commiserunt, non per se, sed per Adamum : voluntas enim Adami censebatur omnium posterorum etiam parvulorum esse voluntas.

Sed planius magisque ad Apostoli mentem responderi potest, Apostolum non loqui de infantibus, sed adultis : illos enim exhortatur ut satagant Deo per omnia placere, ut referant præmium a Deo, quisque pro gestis : infantes enim, licet in Christi judicio comparaturi sint, operum tamen examine non indigent, nec demeritis, sed soli originali peccato debitam penam recipiant, ut docet S. Augustinus, *serm. De omnibus Sanctis, tom. 1, et Nazianzenus, orat. 60*, quæ est de sancto Lavacro.

11. SCIENTES igitur (hæc quæ dixi de Christi tribunali, a quo quisque referet prout gessit; secundo et simpliciter « scientes ») TIMOREM DOMINI (id est, quia scimus timendum esse Dominum iudicem et vindicem, hinc eundem hunc timorem) HOMINIBUS SUADEMUS, — ut eo Dominum timeant (1).

TIMOREM DOMINI. — Timor capi potest duobus modis : primo, active, quo Dominum timemus; secundo, passive, quo Dominus est timendum quasi iudex terribilis. Unde Syrus et Vatablus vertunt, *scientes igitur terrorem illum Domini, suademus hominibus.* Sic Jacob Deum vocat timorem patris sui Isaac, id est timoris objectum, seu, quem timuit Isaac pater suus, *Genes. XXXI, 42.* Ita hic timor vocatur objectum timoris, res timenda, terror, q. d. Scientes timendum, id est terribilem, esse Deum; sive, scientes timendum et formidandum esse Dominum. Vide *Can. 30.* Sic *Isaia viii, 13*, dicitur : « Dominum exercituum sanctificat; ipse pavor vester, et ipse terror vester. »

DEO AUTEM MANIFESTI SUMUS. — q. d. Deus scit me sincere Deum timere, et timorem hunc aliis suadere : quia enim Paulus ex hoc timore et cupiditate Deo placendi et fruendi, quam hic præ se fert, aliquibus, maxime æmulis et pseudoapostolis, qui occasione eum calumniandi quærebant, videri potuisset se quasi sanctum laudare; hinc vanitatem hanc laudisque cupiditatem hic et in sequentibus a se amollit.

12. UT HABEATIS — occasionem scilicet gloriandi (hoc enim repetendum relinquunt) de me.

AD EOS (contra eos) QUI IN FACIE GLORIANTUR, qui externa se specie jactant, cum sibi non sint in conscientia bene conscii, sicutque hypocritæ et pseudoapostoli (2).

(1) Rectius Allio cum multis : *Omnem damus operam, et hominibus religionem Christianam persuademus.*

(2) Vers. 12. Nec hanc in rem plura dicam, ne me demum vobis commendare videar. *Pro hæc commemoramus.*

13. SIVE ENIM MENTE EXCEDIMUS, Dico : sive SOBRII SUMUS, VOBIS. — Aliqui manuscripti codices legunt, *si mente excidimus.* Græcum enim *ἵκεται* significat raptum, quo mens emota extra se abripitur, sive vehementia nature, morbi, cholerae, melancholice aut apprehensionis in objecta nova et insolita, sive a Deo in contemplationem et extasin, sive a furore et insaniam in delirium. Omnibus his modis accipi hic potest. Imo Syrus, Chrysostomus, Theophylactus, Vatablus, Erasmus vertunt, *sive insanimus* : huic enim opponit *ἢ ἠσυχία, sive sanamente sumus, q. d. Sive desipimus, sive sapimus.* Nam, ut ait Plato, lib. I De Republica, τὸ *συγχαίνον* ἀντικείνεται τῷ *πρῶτον*, id est, sapere, sive sanamente esse, contrarium est illi quod est desipere vel insanire; sic *πρῶτον*, sive insaniam, opponit τῷ *συγχαίνον*. Paulus, *Act. XXVI, 25* : « Non insanio, inquit, optime Feste, sed veritatis et sobrietatis verba loquor. » Sic de Christo dicunt consanguinei, *Marci III, 21* : « Quoniam in furorem versus est, » ubi græce est idem verbum *ἵκεται*, quod hic.

Rursum raptus hic et insaniam accipi potest, vel laudis proprie, vel amoris divini et contemplationis. De laude proprie proprie et genuine loqui videtur Apostolus, ut sentit Ambrosius et Chrysostomus : de ea enim precessit. Verum quia hæc laus est de excellentia ministerii novi Testamenti, deque excessu amoris et clare speculationis Dei, hinc consequenter et secundo, de illo etiam intellegendus est, videturque alludere ad raptum Moysis, quo in Sina legem accepturus vidit gloriam Dei, ut dixit *cap. III, vers. 7.* Laudavit enim se Apostolus præ Mose Mosisque raptu, *cap. III, vers. 18* : « Nos vero, inquit, omnes revelata facie gloriam Domini speculantes in eadem imagine transformamur a claritate in claritatem. » Hinc, *cap. IV et V*, laudat se a tribulationibus et laboribus pro Evangelio susceptis, quibus ad hanc gloriam Deique presentiam aspirat (3).

Sensus ergo est, primo, q. d. Si nostri obliiti vehementia aliqua aut zelo abripimur, quem mundani putant insaniam, ut scilicet quasi insani abripimur in laudes ministerii nostri, ac gloriosius divinitus de nobis loquamur (superbia enim et jactantia videtur, et est insaniam, ait Ambrosius, seipsam laudare), « Deo, » hoc est, ad Dei honorem id facimus. « Sive sobrii sumus, » in sermone scilicet laudibusque nostris, « vobis » id fit, ut nimirum vos modestam doceamus. Ita Chrysostomus. Hinc consequenter, ut dixi, secundo, mus, ut præhæmus vobis occasionem nos collaudandi, et defendendi apud alios nostram docendi rationem; ut habeatis, quo gloriari, et causam nostram tueri possitis adversus eos qui sibi placent in rebus externis, non autem in mentis castitate puritateque.

(3) Vers. 13. Sive extra modum egredimur, scil. nos ipso laudando, id facimus Dei causa; seu moderationem præstantum, id fit a nobis vestri causa. *Dei causa, ut Deus celebretur, qui me huic muneri idoneum reddidit: vestri causa, ut meo exemplo in iustas studeatis.*

S. Augustinus, Anselmus, Theophylactus et alii sic expliçant, *q. d.* Si rapimur in excessum vel extasin divini amoris, contemplationis et locutionis, dicentes: «Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes; et: Contendimus, sive abentes, sive presentes placere illi; et: Bonam voluntatem habemus masis peregrinari a corpore, et presentes esse ad Dominum;» qua in re gloriari, et nos laudasse visi sumus. Vel, ut vertit Chrysostomus, *si insanimus*, hoc est, si videmur quandoque amore et contemplatione ebrii et insani, uti Apostoli, *Acor. II, 13, et Acor. XXVI, 23*, «Deo,» id est ad Dei gloriam, id facimus, etc.

Nam Plato, in *Phedro*, quadruplicem docet esse furorem, sive insaniam: *primum*, vatium; *secundum*, mystarum; *tertium*, poetarum; *quartum*, amantium, huncque quartum esse optimum et felicissimum. «Divine, inquit, insanie sive manie quatuor species statuuntur, quibus totidem præstant dii. Et vaticinii quidem inspirationem tribuant Apollini; mysteriorum vim atque efficaciam Libero; poetiam vero Musis; amatorum furorem Veneri et Amori. Optimum illud præstantissimumque furoris genus quarto loco attribuitur.» Hunc quartum furorem fuisse in Paulo docet hic Theophylactus, utpote qui non in se, sed quasi raptus et mente emotus in Christo dilecto suo vixit (amantis enim anima non tam est ubi animus, quam ubi amat), quique pro fratribus optari fieri anathema. Sic enim habet Theophylactus. «Si insanimus Dei causa, ita insanimus ut vos ad ipsum perducamus. Insaniebat itaque Paulus amatoriam quædam insaniam Deum amans, ac amatoris instar illi vivens, nempe ab amato extra seipsum raptus, ac totus in Deum translatus, nec suam ipsius vitam vivens, sed illius quem amat, amatoriam, plane dilectam et valde charam.»

Sanctus vero Augustinus, Beda et Anselmus, qui hunc locum accipiunt non de insaniam, sed de rapto et extasi Pauli, sic expliçant: «Quid est, inquit Augustinus apud Bedam, Mente excedimus Deo?» ut illa videamus que non licet homini loqui. «Quid est, Temperantes sumus (sic legit Augustinus pro eo quod nos habemus, *Scire legit sumus*), vobis? Non, inquit, iudicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.» Idem S. Augustinus, in *Psal. cxi*: «Quid est, mente excessivus Deo? Excessivus inania ista carnalia, et quod vidimus, effari non possumus. Quid est, Temperantes sumus vobis? loquimur ut capere possitis, quia et Christus nem se fecit nascendo et patiendi, ut possent de illo homines loqui.»

«Excessus, inquit Anselmus, mentis, est intentio ad superna,» ita ut quasi de memoria labantur infima. In hoc mentis excessu Sancti omnes fuere, quibus arcana Dei, mundum istum excedentia, revelata sunt. Sic Apostolus hic excelsus mente omnem humanam fragilitatem, et

seculi temporalitatem, omnia que nascendo et occidendo vanescunt, transientia, habitabat corde in ineffabili quadam contemplatione eorum de quibus dicit, quod audivit ineffabilia verba, que non licet homini loqui; sed propter alios descendit. Unde ait: «Sobrii sumus vobis,» *q. d.* Licet alta contemplerur, sobrie tamen de his loquimur, ut vos ea capere possitis. Ita Anselmus.

Pulchre piam hanc Pauli insaniam describit S. Bernardus, lib. *De Natura et dignitate amoris*, cap. III: «Audi, inquit, sanctam insaniam: Sive mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis. Vis ad hæc audire insaniam? Si dimittis, inquit, eis peccatum, dimitte: sin autem, dele me de libro vite, *Exod. xxxii*. Vis aliam? Ipsum audi Apostolum: Optabam, inquit, anathema esse a Christo pro fratribus meis. Nonne mentis bene affecte sana quædam videtur insaniam, cum impossibile sit effectu, habere fixum in affectu, pro Christo anathema velle esse a Christo? Hæc ad Sancti Spiritus adventum Apostolorum fuit ebrietas, hæc Pauli insaniam, cum diceret ad eum Festus: Insanis, Paule. » Rationem subdit: «Mirumna erat si insanire pronuntiabatur, qui in ipso mortis periculo ipsos iudices suos, a quibus pro Christo iudicabatur, ad Christum convertere nitentur? Non hanc insaniam multe literæ in eo faciebant, sicut dicebat rex veritatem intelligens, sed dissimulans, sed (ut dictum est) Sancti Spiritus ebrietas, in qua et in parvo et in magno similes eos sibi facere gestiebat, qui enim iudicabatur. Et cætera omittam, que major, que magis inopinata insaniam, quam hominem relicto seculo desiderantem et ardentem inherere Christo, pro Christo rursus necessitate obedientie et charitatis fraternæ inherere seculo; tendentem in eum, semetipsum mergere in cœnum? Hic est Benjamin adolescentulus, qui in mentis excessu nec se, nec suum aliquid sentit, sed eum solum in quem totus excessit. Ille insaniam insani erant Martyres inter tormenta ridentes. Ita insanire libet.»

Et idem, serm. 83 in *Canticis*, in fine: «Pergat, inquit, quis forsitan querere a me, verbo frui quid sit? Audi expertum: Sive, inquit, mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis, hoc est: Aliud mihi cum Deo, solo arbitro Deo; aliud vobiscum mihi. Illud licet experiri, sed minime loqui: in hoc ita condescendo vobis, ut et ego dicere, et vos capere valeatis. O quisquis curiosus esse scire quid sit verbo frui, para illi non aures, sed mentem. Non docet hoc lingua, sed gratia. Absconditur a sapientibus et prudentibus, et revelatur parvulis.»

14. CHARITAS ENIM CHRISTI (non tam passiva, quam activa, qua scilicet Christus homines dilexit, sequè totum is impendit) urget nos, — ut et nos Christi exemplo et amore idem faciamus, nosque totos hominibus impendamus, ut eos faciamus salvos a morte; ideoque, prout eis exp-

dit, nunc mente excedamus, nunc sobrii simus. Unde sequitur:

QUONIAM SI UNUS (scilicet Christus) PRO OMNIBUS MORTUUS EST, ERGO OMNES MORTUI SUNT. — Pendet hic totus versus a seq., qui ejus sensum et connexionem cum vers. 13 significat et explet. Sensus vero est, *q. d.* Tanta fuit Christi charitas, ut pro omnibus moreretur. Unde sequitur nos fuisse mortuos: ideo enim mortuus est, ut nos a morte et corporis, et animæ, quam per peccatum incurramus, eam in se suscipiendo, liberaret. Ex quo magis patet Christi misericordia et charitas, quod scilicet e tanta mortis miseria, eam in se suscipiens nos eripuerit, que profecto urget nos, ut Christum redamemus, ejusque amore in proximi salutem modis omnibus incumbamus, et neminem excludamus, sed pro omnibus, etiam miseris et pauperibus, laboremus, uti fecit Christus. Aliter S. Thomas, «mortui sunt,» id est, inquit, omnes mortui esse debent vitæ veteri, seseque mortuos æstimare, ut non sibi, sed Christo vivant (1). Sed hoc obscurius est et remotius, idemque cum eo quod clare dicit versu sequenti, quem ab hoc distinguere verba indicant.

OMNES MORTUI SUNT — dempta B. Virgine, ait Anselmus, que peccatum originale et animæ mortem nunquam incurrit. *Secundo*, et potius, «omnes mortui sunt,» scilicet in Adam, quia in eo peccati et mortis necessitatem contraxerunt omnes, etiam Deipara, ita ut et ipsa, et omnes omnino homines Christo redemptore ejusque morte egerint: peccavit ergo et mortua est B. Virgo in Adamo, sed in seipsa peccatum et animæ mortem non contraxit, quia a Deo Deique gratia fuit præventa, ut dixi *Rom. v, 12*.

15. Et (repete ex vers. præced. *Estimantes quoniam*) PRO OMNIBUS MORTUUS EST CHRISTUS, UT ET QUI VIVUNT, JAM NON SIBI (non suæ gloriæ, voluntati, voluptati) VIVANT, SED (Christo) ET, QUI PRO IPSIS MORTUUS EST ET RESURREXIT, — quique nos omnes jure redemptionis sibi servos effecit, ut sicut servus non sibi laborat et vivit, sed Domino, ita et singuli nostrum possint dicere: «Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus; et: Anima mea illi vivet. Debet enim, ait Anselmus, anima humana in se deficere, et proficere in Christo, qui mortuus est ut nos moreremur peccatis, et resurrexit ut ad justitiæ opera resurgeremus; et quid est aliud, Non sibi, sed ei vivant, quam ut non secundum carnem vivant in spe terrenorum et corruptibilium bonorum, sed secundum spiritum in spe resurrectionis, que jam ex ipsis in Christo facta est?» hæc Anselmus.

16. ITAQUE NOS EX HOC NEMINEM NOVIMUS SECUNDUM CARNEM. — *q. d.* Quia Christi tanta in nos est

(1) Ita et Allio cum Rosenmullero, qui hunc locum sic interpretatur: Christi enim (in hominibus) amor urget nos (atque impellit), ita argumentos: Si unus in salutem omnium mortuus sit, hoc sane omnes mortuos (sibi suoque arbitrio) censuros esse.

charitas, nosque urget, idcirco nihili æstimavit carnalia, id est externa et presentia, extra Christum, puta famam, valetudinem, amicitias, cognationes. Ita Chrysostomus, ut sit persona pro re; «neminem,» hoc est nihili, ait Vatablus; ita pariter et neminem accipit S. Augustinus, lib. IX *Contra Faust.*, cap. VII. Sed per carnem intelligit carnis corruptionem et mortalitatem, *q. d.* «Neminem novimus secundum carnem,» hoc est non novimus amplius vitam hanc carnalem et mortalem: quia certa spe meditatur et ambimus vitam futuram, spiritalem et beatam post resurrectionem, in qua jam est Christus nobisque locum parat. Hic sensus aptus est, sed paulo remotior; Apostolus enim opponit carnem, sive homini carnali, novam creaturam, que in hac vita est, et vivit per fidem et gratiam in Christo; ait enim: «Si quæ ergo in Christo nova creatura:»

Quare *tertio*, sic magis vicine et proprie explicet: «Ex hoc,» id est amplius, «neminem novimus, secundum carnem,» id est speciem externam, scilicet quod nobis sit cognatus, amicus, Judæus, nobilis, elegans, doctus; his affectibus naturalibus mortuus sum, quia in Christo regeneratus illi soli vivo, ipsum solum, et omnes in ipso secundum charitatis spiritum, non secundum carnem amo, *q. d.* Ego non quero placere hominibus, aut laudes et gloriam hominum, sed Dei. Quia enim pseudoapostoli Judæi, æmuli Pauli, ut patebit cap. XI, gloriabantur se esse Hebræos, et semen Abraham, quod cap. XI, 18 vocat «secundum carnem gloriam,» hinc eos tæte perstringens, ait se neminem nosse notitiam amoris et glorificationis, id est, in nemine gloriam secundum carnem, seu carnalis propinquitatis et amicitie causa, ne quidem in ipso Abraham, in Christo Jesu; et non in carne fiduciam habentes, *q. d.* Aliquando gloriam sumus nos esse Hebræos, et nobiles secundum carnem, jam illis affectibus mortui sumus, quia laus omnis nostra et gloriatio est Christus. Ita Gagneus.

ET SI COGNOVIMUS SECUNDUM CARNEM CHRISTUM. — Hoc est, si aliquando Christum æstimavimus et vidimus (si non ego Paulus, certe alii Apostoli nostri) presentem, mortalem, carnem passionibus, fami, frigori obnoxium, hominem nobis similem; nunc non novimus nisi immortalem et impassibilem. Ita Chrysostomus, Theodoritus, et Synodus VII generalis, act. 6, et favent sequentia.

Secundo, et potius Gagneus, ut dixi: Si olim novimus, hoc est, magni æstimavimus, et gloriam sumus de Christo secundum carnem, et hoc est Christus carnali generatione esse Judæum, tributum nostrum, et nos esse Hebræos Christi cognatos secundum carnem, ut pseudoapostoli gloriantur, quodque cum Christo presentem vivimus, aut etiam familiariter conversati sumus; jam illis terrenis affectibus mortui sumus, et per Christum recreati augustius de eo sentimus, et

Christum tantum novum secundum spiritum, id est, ut hominem divinum, orbis redemptorem, doctorem, autorem gratiae et salutis, atque ut tali vivimus et servimus, taleque orbe toto predicamus (1).

Tertio, alii non improbabiler putant Paulum de se loqui pro eo tempore, quo Christum persequabatur, q. d. Eisi aliquando secundum carnem, id est carnaliter judicantes, indignam de Christo estimationem habuimus, v. g. quod Christus futurus esset rex temporalis, qualem Messiam Judaei expectant: Jam tamen non ita novimus vel existimamus.

Hinc quarto, perperam Faustus Manichaeus explicabat sic, q. d. Ego Paulus in principio putavi Christum veram habuisse carnem; sed errore postea correxi. Unde et Phipp. II, ait, « In similitudinem hominum factus, » q. d. Similem et phantasticam, sive apparentem nobis habuit carnem, non veram, non humanam. Rursus Eutyches sic ad suam haesim hunc locum torquebat: « Non novimus, inquit, Christum secundum carnem, » quia incarnatione caro et humana natura Christi absorpta fuit a divinitate: ponebat enim ipse in Christo unam naturam aequae ac personam, eamque divinam.

Vides hic quam haeretici Scripturam, quasi nasum cereum, quovis ad sua phantasmata flectant trahantque. Sic olim Leonemachi, et nuper Calvinus Admonitione De Reliquiis, haec Apostoli verba detorserunt contra venerationem reliquiarum et imaginum Christi et Sanctorum; quasi diceret Apostolus: Jam post resurrectionem non novimus Christum secundum carnem, id est quicquid in Christo carnale fuit, oblivioni tradendum est, et missum faciendum, ut in eo secundum spiritum quaerendo et possidendo omne studium ponamus. Sed hoc non velle Apostolum, clarissimum est: quia sic vellet nos oblivisci carnis, mortis et passionis Christi, ejusque esse immemores et ingratos, cujus contrarium voluit et sauxit Christus, quando in mortis suae memoriam perpetuam instituit Eucharistiam. Unde ipsemet Paulus, I Corinth. XI: « Quotiescumque, inquit, manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. » Non ergo hoc quod vult Calvinus, sed illud quod dixi, intendit hoc loco Apostolus. Ita Bonellum II Nicenum, act. 6, ex Epiphania et Cyrillo.

17. SI QUAE ERGO IN CHRISTO NOVA CREATURA (q. d. Si quis ergo necum est in Christo regeneratus, et quasi in alium hominem et novam creaturam recreatus et transmutatus (uti ego jam non sum ille qui fui, puta Saulus, sed Paulus), in hoc) VETERA TRANSIERUNT, — veteres scilicet, tum judaismi ritus, tum potius affectus et judicia, quae est novissae alicuius secundum carnem, quod

(1) Ille sensus est ad litteram genuinus.

praecessit. Eo enim in tali facta sunt omnia nova, ut novos habeat affectus, nova judicia esse et sp̄a Christiana, novam vitam, novam spem resurrectionis, novam gratiam, sanctitatem, justitiam. Vide de hac novitate Anselmum et S. Augustinum, tract. De Cantico novo, tom. IX.

Causam dat S. Bernardus, serm. De Assumptione B. Mariae: « Facta, inquit, sunt omnia nova, id est, novum est castellum veteri everso. Sublata quippe cupiditate, expanditur ingens sinus desiderii, ut ad ejus adventum multo magis anhelet mens ad caelestia, quam prius terrenis incubuerat. Jam ponitur murus continentiae, antemurale patientiae. Surgit autem hoc opus a fundamento fidei, et crescit per dilectionem proximi usque ad charitatem Dei. »

18. OMNIA AUTEM (NOVA JAM DICTA) EX DEO (ex Dei donatione et gratia facta et data sunt), QUI NOS RECONCILIAVIT SIBI PER CHRISTUM ET DEDIT NOBIS MINISTERIUM RECONCILIATIONIS, — ut per nostram praedicationem persuadeamus hominibus Christi fidem et poenitentiam, novam et christianam vitam, itaque ipsos Deo reconciliemus.

19. QUONIAM DEUS ERAT IN CHRISTO, — quasi Filio per unitatem essentiae. Ita Ambrosius et Primasius: unde S. Ambrosius, lib. III De Fide ad Gratianum, cap. v: Deus, ait, id est, sempiterna divinitas, erat in Christo, q. d. Christus reconciliavit mundum, quia erat Deus. Secundo, et melius, « Deus erat in Christo, » id est per Christum, mundum reconcilians sibi. Ita Graeci. Tertio, Cajetanus, mundum in Christo, hoc est mundum Christo credentem, reconciliavit sibi Deus. Sed hoc eo tantum et distortum videtur.

NON REPUTANS ILLIS DELICTA IPSORUM. — q. d. Non imputans, sed gratis remittens delicta per justitiam Christi, non imputationem, ut voluit haeretici, sed realem infusionem. Ita Chrysostomus et Anselmus.

Nota Hebraismus: Scriptura dicit Deum statueret, imputare ad peccatum, vel non imputare, non quasi in re ita non sit: sic enim falleretur Deus; sed potius, quia sincerissimum est Dei judicium, reputatque res et peccata vere ut sunt. Secundo, quia ex Dei judicio, puta ex lege aeterna quae est in mente Dei, pendet omnis lex, ac consequenter peccatum contra legem. Tertio, et maxime, quia omnis peccati remissio pendet ex Dei condonatione; condonare autem est quasi non imputare: peccatum enim ens morale est, offensa scilicet Dei, quae pariter morali causa, scilicet condonatione, tollitur; sed Dei liberalis clementia cum hac simul gratiam, charitatem et virtutes omnes infundit, ut iis quasi realibus Dei donis ornemur, justificentur flammisque digni amicitia Dei.

ET POSUIT IN NOBIS VERBUM RECONCILIATIONIS, — praedicationem scilicet verbi Dei, quo Deo homines reconciliemus, ut dixi vers. praeced. Posset secundo, « verbum » pro re metonymice, quasi

signum pro signato, accipi: sic « verbum reconciliationis » esset ipsa reconciliatio, sive potestas et ministerium, ut dixi vers. praeced., reconciliandi homines Deo.

20. OBSECRAMUS PRO CHRISTO, RECONCILIAMINI DEO. — q. d. Obsecramus vice Christi, quasi legati Christi, et quasi Christus per nos vos obsecret, ut velit Deo reconciliari. En qua industria, efficacia, zelo utitur, nostolus, ut Corinthios convertat.

21. EUM QUI NON NOVERAT PECCATUM, — scilicet per experientiam, qui tamen noverat illud per simplicem notitiam, ait D. Thomas, id est Christum, qui peccatum nunquam fecerat.

PRO NOBIS PECCATUM FECIT, — qui eramus peccatum, ait Illyricus; quia peccatum, inquit, est substantia et forma animae nostrae. Sed hoc de nobis dicere, delirium est: de Christo, blasphemiam. « Peccatum » ergo, id est hostiam pro peccato nostro, fecit Deum Christum pro nobis, ne nos quasi victimae piaculares, illud aeterna morte et igne lueremus. Ludit ergo Apostolus in voce « peccatum, » quia dum ait: « Eum qui non noverat peccatum, » peccatum proprie; dum vero addit: « Pro nobis peccatum fecit, » peccatum metonymice accipit, juxta Can. 3. Ita Theodoretus, Theophylactus, Anselmus. Hinc Christus, Psal. XXI, 2, nostra delicta sua vocat. Ita Theodoretus ibi. Secundo, « peccatum, » ait D. Thomas, id est in similitudinem carnis peccati, ut esset Christus passibilis, uti peccatores ex Adae peccato passionibus sunt obnoxii. Tertio, « peccatum, » id est, ut Christus estimaretur ab hominibus peccatum, id est peccator insignis, dum quasi infamis latro suspensus et crucifixus est. Ita Graeci.

Ex hisce tribus sensibus primus ceteris plenior, significat et nervosior est, magisque ex usu et phrasi Scripture, quae saepe « peccatum » vocat ipsam victimam piacularem sive expiatriam peccati; ut Osee IV, 8: « Peccata (id est hostias pro peccato oblatas) populi mei comedent (sacerdotes). » Levit. IV, 24: « Quia **וְהָיָה חַטָּאתָא הַזֶּה**, peccatum est, id est hostia pro peccato, uti vertit noster Interpres. Ibidem vers. 21, **וְהָיָה חַטָּאתָא הַזֶּה**, peccatum, id est victimam pro peccato multitudinis est. Ezech. cap. XLIV, vers. 29, **חַטָּאתָא הַזֶּה**, peccatum suum, id est victimam pro peccato suo ipsi comedent (peccatum enim in se comedit nequit: est enim cibus nimis durus, nec ulli stomacho digestibilis). Cujus phrasis et metonymiae ratio haec est, quod in hostiam pia ulterum tota peccati poena, noxa et ultio transcribitur, itaque in eamdem peccatum ipsum transcribi et trans-

Peccatum non remittitur per solam justitiam impetorem, sed per infusionem.

Peccatum in Hebraeo dicitur peccatum, id est victimam pro peccato suo ipsi comedent.

poni videatur. Noxa enim caput nocens sequitur.

Hujus rei symbolo solebat sacerdos hostiae manus imponere, illique peccata populi imprecari. Per manus enim significantur actiones et peccata, utpote quae manibus plerumque peraguntur, inquit Theodoretus in Levitico cap. I. Manuum ergo impositio super victimam, et symbolum erat obligationis, et testimonium reatus in hostiam translata, ut hostia feret piaculum, itaque peccatum ipsum, id est omne pondus, poenam et vindictam peccati, in se susciperet. Hoc modo in die solemnii expiationis pontifex hircus emissario peccata totius populi imprecabatur, eumque deinde quasi peccatis onustum per certum hominem extra castra deducebat, et dimittebat in desertum a feris devorandum. De quo ita scribitur Levit. XVI, 20: « Offerat hircum viventem, et posita utraque manu super caput ejus, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, et universa delicta atque peccata eorum: quae imprecans capiti ejus, emittet illum per hominem paratum in desertum. Cumque portaverit hircus omnes iniquitates eorum in terram solitariam, et dimissus fuerit in deserto, revertetur Aaron, » etc.

UT NOS EFFICEREMUR JUSTITIA DEI IN IPSO. — q. d. Ut nos efficiemur justae a Deo, justitia a Deo infusa per merita Christi. Vide Can. 21 et 30. Ita Chrysostomus, Bicit « justitia, » non justus, ait Theophylactus, ut excellentiam gratiae significet, qua fit ut nullus in justo sit nevus, nulla peccati macula, sed omnis et tota gratia ac justitia. Secundo, « justitia Dei, » id est ut effectus, vel similitudo justitiae Dei: lae creatae nobis per creatam et infusam justitiam communicaretur. Ita Cyrillus, lib. XII Thesauri, cap. III. Tertio, « justitia Dei, » quia Deus debet non nobis, sed Christo et Christi meritis, ut justitiam nobis infundat, et peccata remittat. Ita Augustinus, Enchirid. cap. XII. Simile I Cor. I, vers. ult.

Obijciunt haeretici: Christus factus est pro nobis peccatum, quia peccatum nostrum illi imputatum est, et in illo puniunt: ergo nos efficiamur justitia Dei, quia illa nobis imputatur.

Respondeo, non esse simile, nec enim Christus vere potuit esse peccator, uti nos vere possumus esse justus; neque haec analogiam urget Apostolus; sed tantum quod Christus ideo suscepit nostra peccata, ut nos per eum justificaremur. Adhaec: Christus vere factus est peccatum, id est hostia pro peccato (hanc enim significat hic peccatum), ergo et nos vere sumus justitia Dei: sic enim apte et solide hoc argumentum in ipsos Novantes retorquemus.

Hircus emissario peccata totius populi imprecabatur.

Triplet horum verborum.

Ridicula Novatorum ex hoc loco Pauli scriptura.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, hortatur ne oblatam reconciliationis (quam in fine cap. precedentis commendavit) gratiam neglant.

Secundo, vers. 4, docet, quales esse debeant ministri, praesertim Apostoli, et praecones Evangelii.

Tertio, vers. 11, cor suum charitate in Corinthios dilatatum pandit, eosque ad similem charitatis dilationem provocat.

Quarto, vers. 14, multis antithesibus docet quam cavenda sint fidelibus infidelium commercia et connubia.

1. Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. 2. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, 3. nemini dantes ullam offensioem, ut non vituperetur ministerium nostrum: 4. sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, 5. in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, 6. in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu Sancto, in charitate non ficta, 7. in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiae a dextris, et a sinistris; 8. per gloriam, et ignobilitatem; per infamiam, et bonam famam; ut seductores, et veraces; sicut qui ignoti, et cogniti; 9. quasi morientes, et ecce vivimus; ut castigati, et non mortificati; 10. quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. 11. Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est. 12. Non angustiamini in nobis: angustiamini autem in visceribus vestris; 13. eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico: dilatamini et vos. 14. Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? Aut quae societas luci ad tenebras? 15. Quae autem conventio Christi ad Belial? Aut quae pars fidei cum infideli? 16. Quis autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter vos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. 17. Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus; et immundum ne tetigeritis: 18. et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens.

1. ADJUVANTES AUTEM. — Graeco συμπροσθεντες, id est cooperantes Deo, ut propositam reconciliationem, de qua dixi cap. praeced. vers. 18, 19 et 20, quod « Deus nos reconciliavit sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis, » etc., assequamini.

EXHORTAMUR, NE IN VACUUM GRATIAM DEI RECIPATIIS. — In vacuum gratiam recipit, qui cum ea non laborat, ait Anselmus, nec ei suum studium adjungit, quique per desiniam facit ut in se gratia sit otiosa, q. d. Ne putetis quod sola fides sit reconciliatio, quia ad eam bona vita et opera sunt necessaria. Ita Theophylactus ex Chrysostomo.

Nota: Gratiam vocat generale beneficium reconciliationis mundi et redemptionis Christi: de

illo enim egit in fine capitis praecedentis; sub illo tamen intelligit gratiam particularem, quam cuique meruit Christus, et quam cuique dat Deus, ut hujus generalis Christi redemptionis quisque particeps fiat.

2. AIT ENIM (Deus per Isaiam, cap. XLIX, vers. 8): TEMPORE ACCEPTO EXAUDIVI TE. — Probat Apostolus nunc esse tempus gratiae et reconciliationis, ut hanc gratiam non in vacuum recipiamus, ex eo quod Isaias tempus hoc fore gratiae praedixerit. Estque tacita hic occupatio. Dicere enim quis poterat: Non est in mea potestate Dei gratiam recipere, nam gratiam dare vel non dare pendet a libera voluntate Dei: quomodo ergo, o Paula, ad eam recipiendam me hortaris? Respondet Paulus: En tibi tempus acceptabile, en tempus salutis, en tempus gratiae, quo, ut Isaias praedixit,

Tempus Evangelii in tempore est gratiae.

Deus suam gratiam omnibus offert, omniumque preces et vota exaudit.

TEMPORE ACCEPTO, — id est placito, vel placabili, ut habet Isaias. Nota: Hoc tempus est legis gratiae, sive praesens Christianorum vita, in qua bene operandi merendique tempus est, et post illam non dicitur placitum; quia in hoc placuit Deo gratiam suam, benevolentiam, reconciliationem et salutem per Christum omnibus proponere. Dicitur acceptum et acceptabile, id est acceptissimum, maxime acceptandum, dignumque quod ab omnibus plausu et exultatione mira suscipiatur, utpote salutem adferens mundo per Christum.

Nota secundo: Sunt haec verba Patris ad Filium, q. d. « Exaudivi, » id est exaudiam (propheticæ enim ponitur praeteritum pro futuro) te, Fili mi, pro membris tuis, et in membris fidelibus deprecantem, opem, gratiam et salutem postulantem; « et in die salutis, » id est in illo tempore gratiae, quo omnes homines per te, o Christe, vocabo ad aeternam salutem, « adjuvi, » id est adjuvabo te, ut in tuis membris, scilicet Christianis, salutem eis a te propositam assequaris. Ita Ambrosius, Chrysostomus, Anselmus. Unde Christus, Isaiæ LXI, 2, a Spiritu Sancto unctum et missum se dicit, « ut predicarem, inquit, annum placibilem Domino, et diem ultionis Deo nostro, ut consolarem omnes lugentes, » Pro annum placibilem, hebraice עֵשֶׂת יָמִים כֶּתֶר רִצּוֹן schenat ratson, quod Septuaginta ἀδελφαι: vertere solent, q. d. annum divinae benevolentiae et liberalitatis, qualis erat jubileus, ad quem alludit; jubileus enim typus erat hujus anni Evangelici. Totum ergo tempus praedicationis Christi, et deinceps totum legis novae tempus, Christo obedientibus, ejusque liberalitatem acceptantibus, annus fuit et est jubileus, id est annus misericordiae, pacis, remissionis, salutis, libertatis: in quo post longam iram Dei in nos, restitutum in ejus gratiam, acceptationem, benevolentiam, hereditatem, gloriam, omniaque bona pristina, quae in paradiso in statu innocentiae habuimus. Idem tempus et annus hostibus fuit ultionis dies (dies enim hic synecdochice ponitur pro tempore), quo scilicet Deus genus humanum ultus est de inimicis suis, puta demonibus, illos sua tyrannide expellendo.

Totum tempus praedicationis Christi est annus jubileus et misericordiae.

3. NEMINI DANTES (nemini date, vel demus; est hebraismus: ponitur enim participium pro praesenti conjunctivi vel imperativi) ULLAM OFFENSIONEM (ullum scandalum, q. d. Cum illum diem agamus, quo omnes ad salutem a Christo vocantur, caveamus ne cui scandalum demus, ne quis licentiori vita, aut morositate, vel impatientia nostra offensus, viam salutis, scilicet christianismum, suscipere, aut in ea progredi recuset): UT NON VITUPERETUR MINISTERIUM NOSTRUM, — quo nos Apostoli praedicatione, verbo, vita omnes ad hanc salutem pellicere satagimus.

4. EXHIBEAMUS NOS. — Graeco συνεσθωμεν, quod Erasmus vertit, commendantes; alii, declarantes;

optime Syrus, *prastantes*, sive *exhibentes*. Rursum hoc participium capitur pro verbo sive indicativi modi, *prastantes*, id est praestamus, exhibemus et, ut legit Ambrosius, *commendamus*, ut his omnibus Paulus se contra pseudoapostolos commendet et laudet, sive potius pro optativo modo *prastantes*, id est praestemus; exhibentes, id est exhibeamus et commendemus nos. Haec enim omnia sunt adhortantis, simul tamen et tacite laudantis se suumque apostolatam. Nam exhortatur hic Paulus omnes Christianos, sed maxime Evangelii praecones, quales multi erant Corinthii, ad vitam Evangelicam et Apostolicam; et simul hoc ipso tacite se, suam vitam, passiones, patientiam et virtutes hic describit, ut illas imitentur, easque pseudoapostolorum arrogantiae, mollitiae, impatientiae et vilis opponant: contra hos enim sui æmulos et calumniatores sese haec epistola laudare cogitur, ut patebit cap. XI.

Proponit ergo hic vivam veri et genuini Apostoli et doctoris Evangelici imaginem, quam omnes Doctores et Pastores imitentur, et ad quam quisque doctores de fide et integritate suspectos examinet; ut videant Corinthii, quam inique ventosus suos pseudoapostolos et thrasones praetulerint Paulo ejusque sociis verbi Dei Apostolis, utpote in quos solos omnes sequentes genuini Apostoli nota apprime conveniant.

SICUT DEI MINISTROS IN MULTA PATIENTIA. — Exhibitio enim et ostensio patientiae, non minus, sed multae, est demonstratio, quae hominibus clare ostendit et demonstrat nos esse ministros Dei.

Nota in patientia referri ad sequentia, q. d. Exhibeamus nos quasi Dei ministros patientes in multis tribulationibus, necessitatibus, angustiis, plagis aliisque quae sequuntur: hanc enim patientiam quasi alioem se philosophiam mirantur homines (qui in vexationibus irasci, indignari, verbis et verberibus ulcisci se solent), ex eaque colligunt veram doctrinam, fidem, religionem, Dei spiritum. Ita S. Xaverius et socius ejus J. Fernandez in Japone diu concionantes nihil profecerunt, donec a Japone sputo in faciem appelliti, modeste delerso sputo, quasi nihil passi in concione sua perrexerunt, probra, irrisiones, aliaque plurima patientissime pertulerunt: hanc enim patientiam admirati Japones ingenio aeres, quasi homines caelo lapsos colere, eorumque doctrinam et fidem certatim amplecti coeperunt. Idem intellexit Gentilis Epictetus, susque docuit, ut se suamque sapientiam non tam per verba quam per opera, praesertim patientiae et constantiae ostenderent et docerent. Ita enim praescribit suis *Enchiridii* cap. XLIX: « Et tu igitur ne verba celeriter ostendas imperitis, sed opera que verborum concocionem sequuntur. Nam et oves non forum afferunt opilionibus, ut demonstrant quantum comederint, sed pastu intra se concoco extra ferunt lanam et lac. » Ita Christus, *Matth. VII. 16*, de falsis Prophetis ait: « A fructibus eorum cog-

Paulus hic tacite se sumit quae apostolatam laudat contra perniciosos postulos.

Patientia est sublimis philosophia.

Epictetus philosophus consuevit in patientia et constantia.

noscetis eos. » Et Luc. vii, 17, loquens de Evangelii semine, quod in terram bonam cadit : « Hi sunt, inquit, qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in partem. »

IN NECESSITATIBUS, — egestatibus scilicet, cibi, potus, vestium, ait Anselmus. Secundo, generans Theophylactus : Necessitatem, inquit, vocat tribulationem intensionem et exaggerationem; cum illa adeo invalescit, ut inextricabilis videatur, hominemque in extremam necessitatem adigit et quasi suffocat.

IN SEDITIONIBUS, — *in διαταραχαίς*, in agitationibus et expulsionibus crebris, ut locum non habeant ubi pedem figam, sed cogar huc illucque discurrere. Ita Theophylactus. Secundo tamen verti potest, *in humilibus, confusionibus, seditionibus* : ita enim capitur *εκαταστάσις*, Luc. xxi, 9.

6. IN CASTITATE, — *in ἀσχημίαις*, in puritate, scilicet omnibus in rebus, tum quod munus corruptelam Paulus non admisit, et a suis admitti vetuerit, tum quod citra sumptum aliorum praeclarit, ait Theophylactus. Noster pressius vertit, « in castitate : » pura enim et plena castitas, ut scilicet omni libidinis usu absterneat, et castitatem angelicam colat, ut fecit Paulus et Apostoli, signum esse hominem esse divinum Deique ministrum : omnis enim haeresis et infidelitas putat, et vere putat, sibi esse impossibilem castitatem : solis enim Catholicis, fide vera Deique gratia praeditis, possibilis est. Hinc apud haereticos non est invenire virgines, et virginum contubernia, nec monachos et monasteria, imo nec sacerdotes, aut celibes ministros, uti a Paulo et Apostolis quasi ducibus et magistris didicit et habuit omni aetate Ecclesia Catholica et Romana.

IN SCIENTIA, — *g. d.* Demus operam, ne videamur nonnullis rudes et indocti rerum Christianarum agendam et vitandam : sed potius ostendamus nos haec scire docendo alios, quae bona agere, quae mala vitare debeant, ut salutem assequantur : ex quo omnes agnoscant nos esse Dei ministros, praecones et Apostolos. Ita Ambrosius. Non male etiam Anselmus per scientiam intelligit cognitionem sacrae Scripturae.

IN SUAVITATE, — ne per rancorem iis, qui nos vexant, simus asperi, sed per suavitatem mentis, verborum et operum iis simus dulces, benigni, benefici : sic dicent omnes nos esse ministros Dei. Adamantini enim plane animi est, ait Theophylactus, si quis, cum undique exacerbat et pungitur, non solum longanimitas sit, verum etiam mitis et benignus; supra hinc hinc hoc est, christianum est, divinum est.

Talis fuit S. Athanasius, de quo Nazianzenus, orat. in laudem ejusdem : « Athanasius, inquit, vita sublimis erat, verum animo humilis : ea erat comitate, ut ad eum auditus omnibus pateret, clemens, ab ira alienus, miseratione praeditus, sermone jucundus, moribus jucundior, forma ange-

Virginitas et castitas est nota Ecclesiam vere, quae non invenitur apud haereticos.

Hic bene esse et benignum Christianum et divinum est.

licus, animo magis angelicus, in objurgando placidus, in laudando erudiendi vim habens, ne aut mollitudo dissoluta, aut severitas fastidiosa et importuna esset : erat denique percontantibus adamas, dissidentibus magus. »

IN SPIRITU SANCTO, — in donis et operibus ope et instinctu Spiritus Sancti factis, *g. d.* Omnia tamen pio, benigno, sincero, insensu spiritu agamus, ut pateat nos non vanitate, aut superbia agi, sed a Spiritu Sancto. Ita Anselmus, Theophylactus, Chrysostomus.

7. IN VERBO VERITATIS, — ut veritatem Evangelicam vere et sincere praedicemus.

IN VIRTUTE DEI, — *in δυνάμει*, in potentia, faciendo scilicet miracula; aut potius, ut Chrysostomus, in constantia Christiana et fortitudine in tot adversis lotique laboribus, et in vehementia sermonis et concionis efficacia : haec enim per Dei potentiam nobis aspicita, probant nos veri Dei ministros esse potentes et admirabiles.

PER ARMA JUSTITIAE A DEXTRIS ET A SINISTRIS, — Refer ad vers. 4 : « Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros; » inde enim omnia sequentia pendunt usque ad vers. 11, *g. d.* « A dextris et a sinistris, » hoc est, tam in prosperis, quam in adversis, ubique iustitia, id est iuste ac sanctae vitae, virtutumque actionibus tanquam armis utamur, ut nec prosperis elevemur, nec turbarum adversis, ad desperemur. Ita Anselmus.

Aliter Chrysostomus et Theophylactus : Arma, inquit, sinistra sunt adversa, dextera sunt prospera, quae alternando Dei servos quasi arma communiunt, ut nec in superbiam erigantur, nec in pusillanimitatem deprimentur (1).

8. PER GLORIAM, ET INOBILITATEM, — *g. d.* Sive honoremur et laudemur, sive inhonoremur et vituperemur : ut cum Lycaoni voluerunt Paulum ut Deum adorare, et mox ut impostorem lapidare, Actor. xiv; et enim per capitur pro in : de quo plura I *Timoth.* ii, 15.

PER INFAMIAM, ET BONAM FAMAM, — sive infamemur, sive fama simus celebres.

UT SEDUCTORES, — quasi seductores aestimati, cum veraces simus. Ita Ambrosius.

SICUT QUI IGNOTI, ET COGNITI, — quasi qui in fidelibus et improbis habemur ignoti et obscuri, cum noti simus Deo et conscientis vestris. Ita Ambrosius.

9. QUASI MORIENTES, — quasi qui videmur propter quotidianam pericula, flagella et aerumnas semper mori; cum Deus ecce nos vivos conservet, illesos et vegetos.

UT CASTIGATI, ET NON MORTIFICATI — *οἱ παθεύμενοι*, xxi *καὶ διαταραχόμενοι*, ut correpti, vel castigati, et non occisi; sive, ut qui corripiamur et castigemur.

(1) Alis tropus est desumptus a militibus, qui sinistra gerebant clypeum, dextra regebant gladium aut hastam. Alis simpliciter est proverbialis locutio, quae habere arma a dextris et a sinistris est, ad utrumque (hostem aut periculum) paratum esse.

Quidam Sacerdos et Episcopus inquit, quae non modo dicitur.

Vita Pauli et Apostolorum est vita religiosae et caritativa.

sed non occidamur; omnia enim pendunt a versu 4 : « Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, » ut dixi.

10. SICUT EGENTES, MULTOS AUTEM LOCUPLETANTES, — tum divinis et celestibus, tum terrenis bonis : colligebat enim Paulus cleemosynas pro pauperibus, maxime Hierosolymitanis.

TANQUAM NIHIL HABENTES, ET OMNIA POSSIDENTES, — Necessaria enim habeo, nec plura opto, imo quasi ima, mihi subjecta, contemno : unde perinde habeo ac si omnia possiderem. Secundo, quia licet pauperes simus nos Apostoli, principes tamen sumus fidelium, qui « sit sicut ad nostros pedes omnia deponunt. Ita Ambrosius et Anselmus. Vide Chrysostomum hic, et in *moral.* Posset tertio, sic accipi : « omnia possidentes, » scilicet libros, vestes omniaque necessaria, ut sit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis personis; « omnia, » id est aliqua ex omnibus, puta ex cibo, calcis, vestibus aliisque omnibus, quantum sufficit. Alii : Deum, qui est omnia, et in Deo omnia possidentes. Sed hoc mysticum est et symbolicum.

Notat Anselmus in tribus hic addi quasi, non in prosperis, quia omnis tristitia Sanctorum hic quasi habet; nam brevi et in somnis quasi transit, videturque esse quasi umbra et somnium, nec esse tristitia, sed quasi tristitia : gaudium autem Sanctorum non habet quasi, quia solidum est ob spem certam aeternae beatitudinis. Contra vero impiorum gaudium hic habet quasi, quia breve et umbraticum videtur esse somnium; sed tristitia eorum non habet quasi, quia solida erit et aeterna.

Nota secundo hic, qualis fuerit vita Pauli et Apostolorum, nimirum talis, qualem Cenobitarum et Religiosorum (quales quorumque parentes fuerunt Apostoli) vitam esse scribit Nazianzenus, orat. I *De Pace*, dum ait : « Vita eorum sunt opes in egestate, possessio in peregrinatione, gloria in contemptu, patientia in infirmitate, proles egregia in celibatu : qui deliciis aspernari pro deliciis habent; qui regni caelestis causa humilitatem amplectuntur; qui in mundo nihil habent, et mundo superiores sunt; qui cum in carne sint, extra carnem tamen vivunt; qui pro portione Deum habent; qui propter regni spem inopia laborant, et propter inopiam regnant. » Talis fuit vita Episcoporum et virorum Apostolicorum. S. Martinum laudat Sulpitius, quod ita implet Episcopi dignitatem, ut monachi propositum, paupertatem et officium non desereret. De S. Augustino memorat Possidonius, eum in mensa tam frugalem fuisse, ut ad paucam olera semper, carnem vero carnis et non nisi propter hospites adhiberet : cumque morti esset proximus, nullum testamentum condidisse : « Quia, inquit, unde conderet, pauper Christi non habebat. » Hic tamen vir Arianos, Manicheos, Donatistas, Pelagianos debellavit, et ex primis fuit Ecclesiae columnis et

Doctoribus. De Exuperio, Tolose Episcopo, ita scribit S. Hieronymus : « Esuriens, inquit, pascat alios, et ore pallente jejuniis fame torquetur aliena. »

Hec ergo est norma et forma vite Apostolicae praescripta a S. Paulo, quam omnes sectantur perfectionibus et salutis animarum studiosi : ex qua desumptum est breviarium Institutii Societatis nostrae, quod typis eusum singuli nostrum circumferre, jugiterque oculis et menti praefigere solent, quasi domesticum monitorem, et tanquam acrem virtutis et zeli stimulum, imo quasi vivum vocationis et professionis suae speculum. Estque tale : « Homines mundo crucifixos, et quibus mundus ipse sit crucifixus, vite nostrae ratio nos esse postulat : homines, inquam, novos, qui suis se affectibus exuerint, ut Christum induerent; sibi mortuos, ut iustitiae viverent. Qui, ut D. Paulus ait, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu Sancto, in charitate non fecta, in verbo veritatis, se Deo ministros exhibeant : et per arma iustitiae a dextris et a sinistris; per gloriam, et ignobilitatem; per infamiam, et bonam famam; per prospera denique et adversa magnis illicribus ad caelestem patriam et ipsi contendant, et alios etiam quaecumque possunt opo studioque compellant, maximam Dei gloriam semper intuentes. Haec est summa, hic scopus nostrarum Constitutionum, » Jesus.

11. OS NOSTRUM PATEAT AD VOS, O CORINTHI, — cor meum gestio in sinum vestrum effundere, *g. d.* Os meum patet, hiat, plura vult dicere, totumque meum in vos affectum exprimere, nec valet; quidquid enim et quantum dicam, minus est affectu meo, nec illum dicendo aequare et exprimere, illius satisfacere possum.

Dicit hoc Apostolus, ut ostendat se ea quae jam dixit de sua patientia, tribulationibus et virtutibus, non ex philautia, sed ex amicitia, confidentia, inlimoque gaudio et amore Corinthiorum dixisse. Solent enim amici invicem sua secreta gaudia, intimaque omnia tam bona quam mala communicare, et in amicitium confidenter effundere, itaque internum benevolentiae affectum testari et patefacere : quem, cum ingens est, exprimere magis magisque satagunt, nec tamen dicendo exaequare possunt. Ita facit hic Paulus.

COR NOSTRUM DILATATUM EST, — amore erga vos, *g. d.* Vehementissime vos amo.

Nota : Hebraei opponunt passim haec duo *רצון* *tsara*, et *רחב* *rochab*, id est *רצון* *raza* *tsara*, angustias et latitudinem, vel dilatationem. Per latitudinem intelligunt cor letum, amicum, liberale, munificum; per angustias, cor triste, pusillanime, suspiciosum, avarum. Sicut enim tristitia et avaritia cor, frontem et manus arcant et contrahunt; ita laetitia, alacritas et charitas eadem dilatant et diffundunt. Sic *Psal.* cxviii, dicitur : « Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor

Palchus caritativus apud Hebraeos angustiarum et latitudinis.

meum. » Sic, III Reg. iv, 29, dicitur Deus Salomoni dedisse latitudinem cordis, id est, cor latum, liberale, regium, magnificum et magnanimum, « quasi arenam que est in litore maris, » ut scilicet instar arenæ in maxima esset quantitate, copia et abundantia.

12. NON ANGIUSTIAMINI IN NOBIS, — sed plene et spatiosè in corde meo habitatis, latissima vos cordis charitate complector. Loquitur de corde et animo, quasi domicilio.

ANGUSTIAMINI AUT, ꝑ IN VISCERIBUS VESTRIS, — angustam vos et exiguum charitatem habetis in corde et visceribus vestris, precordia vestra angusta sunt, ut parum in eis loci habeam, q. d. In amore et benevolentia mihi non respondetis. Videtur Corinthii obtreactione pseudoapostolorum nonnihil aversi fuisse a S. Paulo; unde tantam charitatem in eos ostendit, ut vicissim eorum in se amorem provocet et accendat.

Rursum, videbatur Paulus priore epistola arcasse Corinthios prohibendo eis idolothya, litigium coram iudice infideli, agapes et convivia opulentiora; et vers. 14, erat eos aretaturus ad matrimonium cum fideli (licet impari) inmundum; præmittit ergo et excitat eos ut latis charitatis Christi visceribus hæc in speciem arcta, non tantum sua, quam Christi præcepta excipiant.

Vers. 13. Considerat vos, id est, loci emphatico.

13. EAMDEM AUTEM HABENTES REMUNERATIONEM (parem amorem rependentes mihi) dilatamini et vos, — Græce, τὴν αὐτὴν ἀντιμισθίαν, eandem remunerationem, scilicet amoris; supplet Theophylactus εἰσὲς ἡμᾶς, adverte; vel, ut Noster, habentes.

Secundo, Chrysostomus refert ad sequentia, ὡς τῶνας λέγο, tanquam filius dico, edico, præceptio et exigo a vobis hanc charitatis remunerationem.

Tertio, et planissime, ut intelligatur ἡμᾶς, id est, secundum eandem remunerationem charitatis, πᾶσι δὲ ἡμῶν καὶ ὑμῶν, dilatamini et vos, q. d. Eandem charitatis mensuram et latitudinem mihi reddite et reponite, pari mensura cor et charitatem vestram in me extendite et dilatate. Aliter etiam Vatablus, nam subintelligit propter, itaque vertit, propter eandem remunerationem dilatamini et vos, hoc est, propter repensionem benevolentie nostræ amplificate cor vestrum, ut nos æqua latitudine capiat et diligat.

Nota: Loquitur de remuneratione et redditione amoris, non præmii celestis, ut volunt aliqui, qui hunc dant sensum, q. d. Cum idem premium et mercedem in cœlum mecum sitis habituri, dilatate et vos charitatem vestram in me. Sed alium esse genuinum sensum patet ex dictis.

Vers. 14. Incipit hic Apolos vobis vocare eos ad matrimonium cum infidelibus.

14. NOLITE JUGUM DUCERE (participationem et commercium habere) cum infidelibus, — in iis que ad religionem pertinent, aut ita arcte et familiariter, ut vos sensim inclinemini ad eorum infidelitatem et vita, quale est ius matrimonio jungi, q. d. Separate vos ab infidelium cœtibus, templis, sacrificiis, convivis, conjugii, omni que eorum commercio, vel per se impio aut injusto, vel pe-

riculoso aut scandaloso. Nocte facere uti dicitur, de quibus dicitur Psalm. cv, vers. 38: «Commixti sunt inter Gentes, et dilexerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum.» Ita Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus. S. Hieronymus vero, lib. I Contra Jovin., accipit de matrimonio cum infidelibus cavendo. Videtur Apostolus alludere ad Psalm. cv, 2: «Initiati sunt Beelphegor;» ibi enim hebraice est בְּעֶלְפֶּהֶרֶץ, id est, jugati sunt Beelphegor; בעֶלְפֶּהֶרֶץ idem enim est quod par vel conjugatio duorum boum, v. g., vel hominum. Sicut enim Hebræi, Num. xv, fornicando cum Madianitis in honorem Beelphegor, illi quasi jugati, et jugo religionis copulati sunt; ita et qui areto commercio, v. g. conjugio, copulatur cum infideli, videtur quasi Beelphegor, id est demoni, qui infidelium est præses, copulari. Aliter Anselmus: infideles enim (græce ἀπίστοι, id est, ut vertit Syrus, incredulos) intelligit pseudoapostolos judaizantes, qui fidem Christi evacuare, et legis Mosis ceremonias statuere conabantur; ut horum societatem velit vitari Apostolus: hi enim magis perniciosis Christianis sunt magisque vitandi quam Gentes ipsi et infideles. Hic sensus bonus est, sed partialis; Apostolus enim quorumvis infidelium et incredulorum commercia vitari vult.

Transit hic Apostolus more et licentia epistolari ad aliud punctum Corinthiis tum necessarium, scilicet, ut velit arcas familiaritatis infidelium. Frustra ergo quis querat, quomodo hæc cum precedentibus connexa sint.

Nota: Græce est μὴ γίνεσθε ἐταρξέσθωντες, quod probe, ait Erasmus. Noster vertit, ne iungamini eodem jugo cum infidelibus. Nam si Christianus ducat uxorem Ethnicam, aut Christianum in gerendo magistratu collega sit Ethnicus, dicitur ἐταρξέσθων. Iujusmodi matrimonia S. Hieronymus imparia vocat.

Ubi adverte, ἐταρξέσθωντες interdum significat alterum e duobus, interdum diversum, sive e duobus, sive e pluribus. Sic dicitur ἐταρξέσθωντες, qui altero caret oculo; ἐταρξέσθωντες vero, qui diversæ est opinionis. Unde incertum est an Paulus dicat ἐταρξέσθωντες, qui alteram jugi partem sustinent, an qui cum diversæ conditionis homine jugum ducunt.

Priorem ἐταρξέσθωνtes, scilicet communem, sequitur Budeus, qui ἐταρξέσθωντες interpretatur per ἐταρξέσθωντες, qui simul cum socio alteram jugi partem trahunt, q. d. Nolite cum infidelibus alteram jugi partem trahere, ut in Campinia eandem caruacem trahunt duo boves, in idem jugum unus a dextera, alter a sinistra parte, caput inserentes.

Secundo, posteriorem acceptionem ἐταρξέσθωντες alii, et propria vertunt: Nolite aliud, diversum, vel impar, jugum trahere, quod fit, quando junguntur diversæ conditionis homines æque ac jumenta, ut equus et asinus in eodem curru,

Trilium horum verborum in idem velletur.

quod olim lege veteri, Deuter. xx, 40, vetitum erat: quo forte alludit Apostolus. Et hic secundus sensus est probabilior ex his que sequuntur: «Que enim participatio iustitie cum iniquitate?»

Tertio, Theophylactus vertit, nolite in alteram jugi, vel lancei (de libra enim ipsa accipit) partem vos inclinare, conjugii vestro, scilicet infideli, impio et injusto, vos inclinando et accomodando: nam ἐταρξέσθων, ait, est alteri lancei incurrere, et de injusta libra dicitur, quando videlicet altera laxa gravior est, ut libra in alteram partem magis pendeat, q. d. Sic pariter injusto conjugii et compari infideli nolite vos inclinare.

QUE ENIM PARTICIPATIO JUSTITIE CUM INIQUITATE? — id est, iustis cum iniquis, puta fidelibus cum infidelibus.

Nota: Durum erat Corinthiis in tanta paucitate Christianorum aretari ad commercia et conjugia cum fidelibus ineunda. Nulli enim inter eos sibi nec genere, nec opibus, nec statu, nec aliis dotibus pares inveniebant: itaque vel conjugio eis abstinendum erat, aut duccenda conjux nobilitate, gradu et divitiis impar et inferior. Rursum jure naturæ et divino eis alisque fidelibus simpliciter et absolute prohibitum non erat ducere infidelem conjugem: erat tamen id indecens et periculosum, ideoque ab Apostolo hic prohibetur. Apostolus ergo ut hanc duritiem emollit, eisque legem hanc suam persuadent, quoniam utilior rationibus sive antithesibus ab ipsa rei repugnancia petitis.

Quæque rationes afferuntur a Paulo, et quæ dicitur de infidelibus prohibetur in idem.

Primum affert cum ait: «Nolite jugum ducere,» scilicet impar et dispar (hoc enim est Græcum ἐταρξέσθων, ut dixi) «cum infidelibus,» q. d. Conjugium dispar ingens est onus et jugum, perinde ac si bos et equus idem curru jugum subeant, ingens uterque ob disparem et incongruum socium, jugum et laborem subit. Ergo nolite illud jugum vobis ipsis imponere. Secundum affert cum ait: «Que societas: luci ad tenebras?» q. d. Lux et tenebre in eundem locum aut subiectum convenire simul nequeunt: ergo congrue fieri nequit ut fidelis habens lucem fidei in idem jugum conveniat cum infideli, qui plenus est tenebris infidelitatis. Tertia est: «Nulla, inquit, est conventio Christi ad Belial;» atqui fideles pertinent ad Christum, infideles ad Belial: ergo hi convenire nequeunt. Quarta, fidelis cum infideli nullam habet partem aut communicationem, sed ab eolo genere dissidet, tantumque distat quantum fides distat ab infidelitate, cœlum ab inferno. Ergo hi conjugii non possunt. Quinta, templum dei non potest associari idolis et templis dæmonum: ergo nec fidelis infideli. Fidelis enim est templum dei, infidelis vero est templum et simulacrum diaboli.

15. QUE CONVERTIO CHRISTI AD BELIAL? — Græce τὴν ἐπιστροφὴν, id est, que consonantia, quis concordantia, quod conjugium Christi, qui est omnis disciplina, obedientie, et ceteris dicitur.

ter, cum Belial, id est diabolo ejusque asselitis infidelibus?

Nota: Non Beliar, ut Græci corrupte legunt, sed Belial hebraice dicitur, ut vult R. Kimchi, quasi בְּלִי יָאֵל belī yaal, id est, sine utilitate, qui non prodest, qui inutilis est: quo alludit noster Interpres, Proverb. vi, 12: «Apostata homo Belial (ita enim est in Hebræo, id est) vir inutilis.» Vel potius בְּלִי יָאֵל belī ol, id est, sine jugo: ita enim vertit S. Hieronymus et Aquila. Hinc Belial significat primo, inobedientiam, rebellionem, impietatem; secundo, inobedientes, rebelles, impios; tertio, significat diabolum, qui princeps fuit omnis apostasie et infidelitatis, quique primus apostata, legis, fidei et obedientie Dei jugum excussit. Hinc viri, vel filii Belial vocantur apostata, q. d. Filii diaboli, vel filii inobedientie, rebelliosis, impietatis, hoc est improbissimi et impiissimi.

QUE PARS FIDELI CUM INFIDELI? — Quid commune habet fidelis, quod participet cum infideli? Sic, III Reg. xii, 16, dicitur: «Que nobis pars in David? vel que hæreditas in filio Isai?» q. d. Nulla communicatio, nulla participatio nobis est cum Davide, nihil commune, nullam partem aut hæreditatem cum eo communem habere volumus. Hæc antithesis explicat tres præcedentes; vult enim dicere, non convenire, ut fidelis jungatur infideli, sicut non convenit, iustitiam iniquitati, lucem tenebris, Christum Belial, templum Dei idolis jungi; et sociari.

16. VOS ENIM ESTIS TEMPLUM DEI VIVI, — per fidem, gratiam, sanctitatem. Præclare S. Cyprianus, tract. De Orat. Domin.: «Conversenur, ait, quasi Dei templa, ut Deum in nobis consuetudo habitare, ut qui cœlestes et spiritales esse capimus, non nisi spiritalia et cœlestia cogitemus et agamus.

Nota: Templum hebraice dicitur יְהוָה hechal, a radice יָחַל iachal, id est potuit, prevaluit, q. d. Hechal, id est basilica, dominica, regia, palatium, in quo Dominus aut rex præpotentem se ostendit, quodque illius majestatem et potentiam ostentat, tum ædificii apparatus, tum auri copia, tum instrumentorum suppellectile, numero, tum ministeriorum dignitate et sanctitate. Hinc Chrysostomus, homil. 17 in epist. ad Hebr.: Jussit, inquit, Deus templum Salomoni cum magna magnificentia fieri, ut Hebræi, qui corporalibus magis atrahabantur et alliciebantur, per illud Dei majestatem conciperent et agnoscerent. Quidni ergo Christiani orant templa, ut domum Dei, Deumque honorent, ac Christi præsentim corpus præsens; aliosque excitent ad Dei reverentiam et devotionem? Tale templum, talis basilica regis, imo divina, allegorice est Ecclesia, tropologie quævis anima sancta, ut hic docet Apostolus, in qua Deus per magnificentiam gratiam, magnificam et honorificam virtutum opera, magnificam Sacramenta, magnificam gloriam, magnificentiam suam ostendit. Potest secundo, ut docet Villalpando in Esch.,

Templum hebraice dicitur a potentia et dignitate Dei.

Ecclesia est anima est templum Dei.

tom. II, pag. 236, per metathesim *hechal*, *Yei* quasi *halich*, a radice *חלח* *halach*, id est ambulavit, ingressus est: quia tabernaculum relictus erat quasi templum mobile, in quo habitans Deus ambulabat cum Hebræis per desertum in terram promissam; additque Vilalpando, *hechal* proprie dici sanctum, quia per illud ibatur in Sanctum sanctorum. ut huc alludat Psaltes, *Psalm. LXVII, 25*: «Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.» Et Paulus hic, cum subdit: «Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo.» Sic latine, «templum,» primo, ut vult Isidorus, lib. XV, cap. IV, dicitur quasi tectum amplum, q. d. Basilica. Secundo, ut Varro, templum dicitur a tuendo, quia Deus templum quasi domum suam intuetur, tuetur et curat; et in templo, Dei tutela protegitur ab omnibus injuriis; homines etiam in eo quasi Deum intuentur, illudque quasi Dei domum tuentur ab injuria. Sic cælum, ait Varro, quod tuemur, id est intuemur, dicitur templum. Huc alludens Paulus, cum dixisset: «Vos estis templum Dei,» causam assignans subdit: «Sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus,» quem scilicet inter eos, quasi in templo meo inhabitans, intuear, tuear et protegam.

INAMBULABO. — Anthropopathos, id est undique eos protegam, quasi undequaque custos inambulans, et spiritaliter per potentias et virtutes anime inambulabo.

Nota cum Anselmo: Citat Apostolus litteraliter *Ezech. XXXVII, 27*; tropologice, *Levit. XXVI, 12*, ubi sic dicitur: «Ponam tabernaculum meum in medio vestri, et non abiciet vos anima mea. Ambulabo inter vos, et ero Deus vester, vosque eritis populus meus.» Ubi ad litteram loquitur de tabernaculo federis, quod erat quasi mobile templum et domus Dei ambulantis cum Hebræis per desertum, q. d. in hoc tabernaculo presens vobis adero, et illo per desertum ambulante, vobiscum et ego ambulabo, tantamque vestri curam geram, ac si inter vos corporaliter ambularem undequaque, ut nullis hostibus vos oppugnandi locus detur, cum circumquaque vos protegens inambulabo.

» Gregorice, hoc tabernaculum significabat Christi Ecclesiam, ut explicat *Ezech. XXXVII, 27*.

quem citat et sequitur hic D. Paulus: «Et erit (in diebus Messiae) tabernaculum meum,» id est Ecclesia mea, «in eis,» inquit Ezechiel, «et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus.» Consequentia tropologice hoc tabernaculum est anima sancta, quæ templum est Dei, et ab hoc exilio in cælum perambulabo.

Ubi nota: Deus inambulabo in anima quasi in tabernaculo suo, cum ex memoria in intellectum, inde in voluntatem transit per actus fidei, spei et charitatis: est enim anima sancta quasi templum, imo cælum, in quo sol est intellectus, vel zelum justitiæ; luna, fides et continentia; astra, reliquæ virtutes, ait Bernardus, serm. 27 in Cant. Secundo, Deus inambulabo in anima, id est, inambulabo eam facit per virtutes, cum scilicet sui gratia efficit, ut eam de virtute in virtutem, ait Anselmus et Theophylactus; et sicut in tabernaculo ibatur in Sancta sanctorum per Sanctum, scilicet per altare thymiamatis, mensam et candelabrum: ita facit ut eam in cælum per vitæ sanctitatem, scilicet per orationem, elemosynam, castitatem et puritatem vitæ: altare enim thymiamatis symbolum erat orationis, mensa elemosynæ, candelabrum puritatis et splendoris vitæ. Tertio, Deus in anima inambulabo contemplatione, quia facit ut mente sequamur sua templa, scilicet Christum salientem e templo colli in templum et uterum Virginis; inde in templum et montem Calvarie, inde in infernum, inde in cælum. Quarto, corporaliter, ait S. Ambrosius, «Verbum caro factum habitavit» et ambulavit «in nobis,» et quotidie per sanctam communionem habitat, et per membra nostra omnemque locum nobiscum inambulabo.

17. PROPTER QUOD DIXIT: EXITE DE MEDIO EORUM.

— Nota, Isa. cap. LII, vers. 11, jubere ad litteram, ut Apostoli et fideles exeant de infidelium et immunda non Babylone, ut aliqui, sed Jerusalem per Titum vastanda. Verum Apostolus tropologice, vel a pari, hinc fidelibus jubet, ut infidelium nimia commercia vitent, et «immundum,» id est immundos infideles, non tangant, hoc est, cum eis non conversentur, ne eorum immunda vitia, puta crapulam, luxuriam, factum, impietatem et improbitalatem sibi afficiant, ipsoque tactu conversatione contrahant. Ita Hieronymus cum Cyrillo in *Isaia III, et Chrysostomus, Ambrosius, Anselmus hic.*

Quand
pibite
Deus
habet
anima
sancta

Ver. 11

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, ostendit amorem, sinceritatem et confidentiam erga Corinthios.

Secundo, gaudium de eorum penitentia et emendatione, vers. 6.

Tertio, vers. 10, dat signa et actus vere penitentia Corinthiorum.

Quarto, vers. 13, hujus penitentia, amoris et obedientia Corinthiorum testem allegat Titum.

1. Has ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. 2. Capite me. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus. 3. Non ad condemnationem vestram dico, prædiximus enim quod in cordibus nostris estis ad commoriendum et ad convivendum. 4. Multa enim fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis, repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. 5. Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnae, intus timores. 6. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. 7. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem. 8. Quoniam etsi contristavi nos in epistola, non me penitet: etsi peniteret, videns quod epistola illa (etsi ad foram) vos contristavit, 9. non gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad penitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. 10. Quæ enim secundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem operatur. 11. Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantum in vobis operatur sollicitudinem: sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam; in omnibus exhibuistis vos, incontaminatos esse negotio. 12. Igitur, etsi scripsi vobis, non propter eum, qui fecit injuriam, nec propter eum, qui passus est: sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis, 13. coram Deo: ideo consolati sumus. In consolatione autem nostra, abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi, quia relictus est spiritus ejus ab omnibus vobis. 14. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, veritas facta est, 15. et viscera ejus abundantius in vobis sunt: reminiscens omnium vestrum obedientiam, quomodo cum timore et tremore excepistis illum. 16. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

Ver. 1. 4. HAS ERGO HABENTES PROMISSIONES, — nimirum Christianos fore templa Dei, ejusque filios et filias, atque habituros Deum in se inhabitantem et inambulantem, uti præcessit.

Duplex mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus. — Hinc Theologi sumunt divisionem peccati: in carnale, quod versatur circa objectum carnale, facitque hominem quasi bestiam, uti est gula, libido, ebrietas; et spiritale, quod versatur circa objectum spiritale, facitque hominem quasi demor u ut est ira, superbia, invidia.

Secundo, apposite S. Basilii, *Reg. 54* inter breviores: Inquinamentum, inquit, carnis est, carnalia agere: inquinamentum spiritus est, talia agentibus se miscere, cum hisque versari et communicare; uti Corinthii hi miscabant colloquia, et communicabant cum fornicario, quem omnino vitari volebat Apostolus.

PERFICIENTES SANCTIFICATIONEM, — ἀγωνίζων, sanctimoniam, ut meus purgata omni inquinamento carnis et spiritus, perfecte sit sancta et pura, sanctisque operibus dedita in timore Dei: quia